

Şehrsel Toponimi (Hodonimi): Türkiye İçin Bir Tipoloji Denemesi

Urban toponymy (Hodonymy): A typological attempt for Turkey

Alpaslan Aliağaoğlu^{*}, Alper Uzun

Bahkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Bahkesir

Öz: *Cadde, bulvar ve yollar, eksiksiz bir metin olarak düşünülen şehirlerin en anlamlı parçalarıdır. Ana metne bağlı bu anlamlı parçalar aynı zamanda geçmiş deneyimleri içerisinde saklayan bellek mekânlarıdır. Geçmiş deneyimlerin adlarda yaşatıldığı düşüncesinden hareket eden bu çalışmada da; şehirlerde yer alan ve şehrsel toponomi (hodonymy) olarak da ifade edilmesi mümkün olan cadde adları, Türkiye şehirleri ölçeğinde irdelenmekte ve bir tipoloji geliştirilmektedir. Çalışmada Türkiye'nin farklı coğrafi bölümlerinde yer alan 24 şehir, örnekleme metodu ile ele alınmaktadır. Çalışmaya konu olan cadde adları şehir planlarından elde edilmiştir. Cumhuriyetin kuruluş felsefesine uygun pek çok sembolik yükü dolu olmasının yanı sıra; güvenlik şartlarındaki değişim, şehirlerin yatay yönde fiziki olarak büyümesi, soy bağları, kültürel yakınlık, siyasi nedenler, şehirlerin nüfus miktarı, arazi kullanımındaki farklılıklar da, Türkiye'deki şehirlerde cadde adlarını etkileyen önemli faktörlerdir. Bu faktörlere bağlı olarak oluşturulan tipoloji, farklı alt başlıklar içermesine karşın, yedi ana başlığa sahiptir. Bu ana başlıkları; Cumhuriyet caddeleri, şehitler caddesi, dostluk-kardeşlik caddeleri, yer/yön belirten caddeler, sayısal caddeler, önemli şahıslarla ilgili caddeler ve diğer caddeler şeklinde sınıflandırmak mümkündür.*

Anahtar Kelimeler: *Şehir, hodonimi, cadde adları, Türkiye.*

Abstract: *Streets, avenues and roads are the most significant parts of cities considered complete text. These meaningful parts related to main text are at the same time memory space that stores past experiences. In parallel with the idea that past experiences live in names, this study examines streets names in cities (urban toponymy, hodonymy) and develops a typology for Turkey. This research considers 24 cities as a sample survey in different geographical regions of Turkey. These street names have been obtained from city plans. Turkish cities are full of symbolic names from the democratic republic regime. Changes arising due to security reasons, physical expansion of cities because of horizontal growth, ancestral ties, cultural proximity, political reasons, population of cities and differences in land use are among other reasons that affect street names of the cities in Turkey. The typology developed subjected to these factors, aside from the sub-headings, consists of seven main headings. These can be classified as republic streets, martyr streets, friendship and fellowship streets, place/direction identification streets, numerical streets, streets related to important persons and other streets.*

Keywords: *City, hodonymy, street names, Turkey.*

^{*} İletişim yazarı: A. Aliağaoğlu, e-posta: alpaslan38ster@gmail.com

1. Giriş

Adlandırma, insanoğlu kadar eski bir eylemdir. Yaşanılan ortamın çeşitli objelerini toplumun kullandığı dille adlandırmak, coğrafi mekânla bütünleşme açısından önemlidir. Bu eylem sayesinde o, yeryüzü üzerinde herhangi bir şeyi diğerinden ayırt etme kabiliyetine sahip olmuştur. Adlandırma ile yerler veya nesnelere kişilik kazanmıştır. “Yerin kişiliği doğal özellikler ile insan neslinin zamanla meydana getirdiği düzenlemelerin bileşkesidir” (Tuan, 2005). İnsan neslinin yaptığı düzenlemelerden birisi de yer adlarıdır. Adlar ile lokasyonlar anlam kazanmakta ve yere (place) dönüşmektedir.

Şehirler, sadece insan eliyle yapılmış maddi eserlerin toplanmış olduğu yerleşmeler değildir. Daha doğrusu, onlar ideolojilerin tasarlandığı, kültürel değerlerin ifade edildiği, iktidarın mekân üzerinde semiyolojik (gösterge bilimsel) denetime sahip olduğu konumlardır (Hall, 2001; Çelik vd., 2007). Duncan (1990) şehirleri metin olarak ele almaktadır. Bu metnin cadde ve sokak adları ile okunması, bölgesel kimliğin ortaya konması bakımından önemlidir. Şehir içinde, şehrin önemli elemanı olan cadde, bulvar ve yol adları tarihe ışık tutmakta ve onu kullananların tavır ve kültürleri hakkında bilgi vermektedir.

Adlar, genel olarak ad biliminin konusudur. Ad bilim (onomastik), canlıların, cansız varlıkların veya soyut kavramların adıyla ilgilenen bilim dalıdır. Bu çalışma genel olarak yer adları ile ilgili bir çalışmadır. Toponimi bilim dalı, yerleşme yerleri veya herhangi bir fiziki özelliğe verilen adları farklı yönleriyle (anlam, oluşum, köken ve dağılım gibi) ele almaktadır. Ad biliminin bir kolu olan toponimi (topos: yer, onomia: ad), kendi arasında alt dallara ayrılmaktadır. Yerleşilmemiş yerler, örnek olarak bir arazi parçası veya küçük bir ormanlık alan, “mikrotoponimi”nin konusunu oluşturmaktadır. Cadde, sokak vb. ulaşım yollarının adları “hodonimi”nin (veya “odonimi”nin) konusu olurken, su kütleleri ile ilgili adlar “hidronimi”nin, dağ adları ise “oronimi”nin çalışma alanıdır.

Eldeki makalenin konusu özel olarak hodonimidir. Eksik olsa da şehirselleşen toponimi olarak da tanımlanabilecek olan hodoniminin konusu, sadece cadde ve sokaklar değildir. Meydan, alan gibi yerler de hodonimi tarafından incelenmektedir. Ancak bu çalışmada şehir cadde, yol ve bulvar adları oluşum ve dağılım özellikleriyle Türkiye ölçeğinde ele alınmakta, Türkiye için bir tipoloji önerisi geliştirilmektedir. Çalışma, Türkiye’de yeni olması ile önemlidir. Konuya Türkiye şehirleri ölçeğinde tipoloji geliştirmesi, sonradan yapılacak çalışmalarda düzenleme temeli oluşturmak ve karşılaştırma yapmak bakımından katkı sağlayacaktır. Makale, giriş bölümü dikkate alınmazsa, dört bölüme ayrılmıştır. İlgili yayınlar ile özellikle yurt dışında yapılan yayınlar üzerinde durulmaktadır. Teorik temel ve yöntem bölümünde çalışmanın hangi teorik temele dayandığı ve metodolojisi verilmektedir. Türkiye caddeleri başlığı, bir tipoloji elde etmek için yapılan analizi ifade etmektedir. Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye şehirselleşen toponimi tipolojisi verilmektedir.

2. İlgili yayınlar

Yer adları, farklı bilimlerden incelenmektedir. Bu duruma bağlı olarak, başta dil ve folklor olmak üzere, tarih, coğrafya ve sosyoloji ile ilgili çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Türkiye’de bu konuda yapılan önemli çalışmalar bulunmaktadır. Konunun geçmişi Cumhuriyet’in kuruluşuna kadar gitmektedir (Tunçel, 2000). Bu konuda yakın zamanlarda yapılan çalışmalardan biri, 1984 yılında yapılan “Türk Yer Adları Sempozyumu”dur. Sempozyumda (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984) sunulan bildirimlerde konu farklı açılardan ve değişik yönlerden değerlendirilmektedir. Çalışmanın doğası gereği, bütün bu çalışmaları burada vermek mümkün değildir. Yine de birkaç örnek vermek gerekirse, Alagöz (1984), Emiroğlu (1984) ve Karaboran (1984) konuya coğrafi bakış açısı getirirken, Yediyıldız (1984) “Türkiye’de Yer-Adı Verme Usulleri” üzerinde durmakta, Eröz (1984), Türk yer adlarını sosyolojik yönden ele almaktadır.

Son zamanlarda yer adları ile ilgili çalışmalar artmaktadır. Bu çalışmaların genel özelliği, tek veya geniş bir alanda yerleşme adlarının değişimini ve kökenini incelemek olmuştur (Doğru, 1985).

Erinç (1986 ve 1989) Ege Adaları ve Güneydoğu Avrupa'da Türkçe Ekzonimler konusunu ele almaktadır. Yazar, Türkçenin ekzonimler bakımından zenginliğine dikkat çekmekte ve konunun geçmiş ilişkileri ortaya koyması, arşiv ve tarihi vesikaların değerlendirilmesi ve coğrafi lokasyonların tanımlanması konusuna vurgu yapmaktadır. Tuncel (2000), Gümüşçü (2002), Açıklık (2003), Akar (2006), Uyanık (2006), Gönen (2007) tarafından yapılan makaleler diğer çalışmalara örnek oluşturmaktadır. Benzer nitelikli çalışmalar, yurt dışında da yapılmıştır (Lind, 1962; Zelinsky, 1962; Horsman, 2006).

Yukarıda verilen çalışmalar göstermektedir ki, Türkiye'de konu şehir içi ölçeğinde ele alınmamıştır. Şehirselle toponomik çalışmalar daha çok yurt dışında yapılmış, konu daha çok politik açıdan irdelenmiştir. Başka bir anlatımla konu daha çok zamanın politik ortamının şehir cadde ve sokaklarının adlandırılmasına olan etkisi açısından irdelenmiştir. Aşağıdaki çalışmalar, mutlak örnek olmamakla birlikte, eldeki çalışma için metodolojik yaklaşım ve karşılaştırma yapma bakımından önem arz etmektedir.

Azarhayu, bu konuda çalışma yapanların başında gelmektedir. Yazar (1986), Almanyanın (Doğu ve Batı Almanya'nın) birleşmesi ile Doğu Berlin'de cadde ve diğer sembolik unsurların değişimini anlatmaktadır. Yeniden adlandırma, bir yandan politik değişimi ifade etmekte, bir yandan da sürecin temelinde demokratikleşmenin olduğunu göstermektedir. Ancak diğer Doğu Almanya şehirlerinin aksine, Doğu Berlin'de değişim daha az yaşanmış, şehir Alman komünizminin ve Doğu Almanya devletinin temel sembollerini korumuştur.

Yeoh (1992), bir zamanlar sömürge olan Singapur'da cadde isimlerini tarihi açıdan ele almıştır. Bu devletteki cadde isimlerini Avrupalılar, kendi peyzaj arzularını ve şehirselle fonksiyonları dikkate alarak koymuşlardır. Ancak göçmen toplumların, resmi olmasa da, günlük hayattan esinlenen kendi adlandırmaları da vardır. İki sistem arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Avrupalılar ulaşım kanallarını adlandırırken, uygunluk ve düzeni esas almış, Çinli göçmenler, günlük faaliyetleri şekillendiren sembol ve etkinlikler gibi yerel özelliklere vurgu yapmışlardır. Başka bir farklılık ise, şehirselle peyzajın bölünmesi ve tanımlanmasındaki kesinlikte ortaya çıkmaktadır. Belediye tarafından yapılan adlandırmada sınırlar kesin iken, Çinli göçmenler belirli nirengi noktalarına göre göreceli olan genel tanımlamalar kullanmaktadırlar. Yine caddeler belirli faaliyetlere göre tanımlanmaktadır. Sonuçta ad verme basit bir şekilde yetkililerin öncelikli hakkı değil, sosyal dinamiklere de bağlıdır. Yetkililer uygun gördükleri adı seçme gücüne sahipse de Asya kökenli göçmen topluluklar, verilen adın kullanım kabulünde etkili olmaktadır.

Alderman (2000), ABD'nin güneyinde Martin Luther King adının caddelere verilmesini çalışmasına konu yapmıştır. Bu isim, Afrika kökenli Amerikalılar için güneyli kimlik ve hafızanın coğrafi görünümüne (peyzaja) işlenmesi anlamına gelmektedir. Yazar, 2003 yılında aynı konuda başka bir çalışma daha yapmıştır.

Light vd. (2002), Romanya'da 1947 yılı sonunda komünist partinin iktidar olmasıyla yerleşme adlarının, Bükreş şehir toponimisinin nasıl siyasal kimlik kazandığını 1948-1965 döneminde ele almaktadırlar. Bu dönemde oluşturulan konutsal caddelere ideolojik öneme sahip belirli isimler verilmiştir.

Azaryahu ve Kook (2002), üç yerleşmede, cadde isimlerinin Arap-Filistin kimliğinin oluşumuna etkisini araştırmaktadırlar. Kudüs'te cadde isimleri yerel tarihi yansıtırken, Arap Haifa'da Pan-Arap kimlik modeli uygulanmakta, özellikle halifelik sırasında ve sonrasında altın yıllara vurgu yapılarak adlandırma yapılmaktadır. Umm El Fahm'da Pan-İslamik Arap-Filistin kimliğine vurgu yapılmaktadır.

Gill (2005), Moskova şehri yer isimlerinde Sovyet sonrası değişimi ele almıştır. Bu değişimi yönetim yapısında, metro istasyonları ve cadde adları alt başlıklarıyla değerlendirmiştir. Sovyet rejimi caddeleri yeniden adlandırırken farklı ölçüleri dikkate almıştır. Bunları; Sovyet rejiminin önemli şahısları, 1917 öncesi Rusya devrim hareketinin ataları, uluslararası devrim hareketinin ataları, komünist veya Üçüncü dünya ülkelerinin komünizme sempati duyan ilerici şahsiyetleri, Sovyet rejim

tarihinin önemli günleri ve rejimin felsefi görüşünü çağrıştıran isimler şeklinde sıralamak mümkündür. En fazla ad değiştiren Sovyet politik şahsiyeti Lenin'dir. Fakat birçok durumda, karısının, erkek ve kız kardeşinin adları değişmemiştir. Kropotkin ve Herzen gibi Sovyet devrim hareketinin atalarının adı değişmiştir. Marx ve Engel gibi uluslararası öneme sahip devrimci adları ile diğer ülkelerde bulunan Moskova güdümlü liderlerin adları değiştirilirken, ondan bağımsız hareket eden Tito ve Ho gibi devrimcilerin adları cadde adı olarak korunmuştur. Ekim Devrimi ve onun yıldönümü ile ilgili takvimsel günler değiştirilmiştir. Kolektif çiftlik, yoldaş gibi kelimeler de değişenler arasındadır. Bütün bu değişimler Moskova şehrinin merkezinde çok yaşanırken, çevreye doğru azalmaktadır. Çünkü Yeni Rusya, Sovyet rejimi ile bağlantısını koparmak istemektedir. Bu alanlar da Sovyet rejiminin politik gücünü ifade etmektedir. Yine bu alanda ulusal ve uluslararası öneme sahip devrimci semboller de vardı. Şehrin merkezi daha eski olduğundan Sovyet dönemi öncesine ait alternatifler, yeniden adlandırmayı kolaylaştırıyordu. Birçok nedenden biri de çevre alanlarda komünizme desteğin güçlü oluşuydu. Sonuçta, değişim oldu ancak Rusya'da komünizmin çöküşü ideolojik ve manevi bir boşluk yarattı. Bu boşluk ne Rus milliyetçiliği ne de din tarafından dolduruldu.

3. Teorik temel ve yöntem

Nas (1993), cadde adlarını Cakarta (Endonezya) örneğinde ele almıştır. Çalışma beş alt grup altında irdelenmektedir. Tarihi isimler (ulusal kahramanlar, önemli kişiler ve olaylar, antik krallıklar), beşeri (coğrafi isimler) ve doğal çevreyle ilişkili isimler (flora, fauna ve maddeler) ilk iki grubu oluşturmaktadır. İnsani duygular ve durumlar, sosyal grup isimleri ve sosyal durum isimleri ve insan yapımı şeylerin (binalar, müzik aletleri ve benzeri şeyler) isimleri diğer alt grupları oluşturmaktadır.

De Bres (1990), İngiliz Midlands'te yer alan iki alanda cadde isimlerini ele almakta ve bir tipoloji geliştirmektedir. Eldeki çalışmanın düzenleme temelinde bu sınıflandırmadan kısmen de olsa istifade edilmektedir. İncelenen alanlarda yer alan yerleşmelerden altısı köy yerleşmesi iken, diğer altısı şehirleşmiş köy yerleşmesidir. Bu çalışmada cadde isimleri beş farklı başlık altında incelenmekte ve bunlara örnekler verilmektedir. Bunlardan biri yakın köy (next village) sınıflandırmasıdır. De Bres'in yakın köy tanımlaması doğrudan ifade etmektedir. Mevcut yerleşmelerden yakındaki yerleşmelere yönelen yollar, yakındaki bu köyün adıyla anılmaktadır. Ülkemizde de bu tip yol ve caddelere rastlanmaktadır. Tipolojinin ikinci elemanı "Köy içi fonksiyonu (In-village function)" ile yerleşmenin en önemli caddesi örnek verilmektedir. Üçüncü eleman "Yer tanımı (Place description)" iken, dördüncü eleman "Ekonomik faaliyet (Economic activity) ve son eleman diğerleri şeklindedir. Tipolojide yer tanımlaması için din örnek gösterilirken, tarım ekonomik faaliyet için en önemli belirleyicidir.

Savage ve Yeoh (2004), cadde isimlerini Singapur'da çalışmışlardır. Kitap ölçeğinde olan bu çalışmanın amacı herhangi bir tipoloji geliştirmek olmamakla birlikte, yazarlar çalışmalarını yedi alt başlık altında düzenlemişlerdir. Bu başlıklar aşağıdaki gibidir:

- 1-Sömürge adları (Britanya İmparatorluğundaki önemli yerlerin ve kişilerin adları)
- 2-Asyalı kişilerin adları (hâkim olarak Çin kökenli önemli lider, arazi sahibi ve diğer kişiler)
- 3-Farklı etnik grup adları
- 4-Tanımsal adlar (topografik özellikler, nirengi noktaları, geçmiş ve günümüzdeki arazi kullanımı veya ticari faaliyetlerle ilgili adlar)
- 5-Malay kökenli adlar (Malaya yarımadası yer adları, hayvan ve bitki adları)
- 6-Numaralı adlar (matematik adlandırma, özel konut alanları)
- 7-Özel konulu adlar (opera dünyası ile ilgili opera alanlarında bulunan adlar) (Savage ve Yeoh, 2004: 8-9)

Bütün bu çalışmalar hiç kuşkusuz faydalıdır. Ancak bu çalışmaları kullanarak Türkiye şehirlerinde cadde adlarını sınıflandırmak mümkün değildir. Zaten De Bres, kendi tipolojisinin mutlak olmadığını, genişletilebilir ve değiştirilebilir olduğunu ifade etmektedir. Örnek olarak patroyatik adlar önemli ise ayrı bir kategori olarak alınabilir veya diğer herhangi bir kategorinin yerine geçebilir.

Yazarın küçük yerleşmeleri çalışması önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Başka, belki de en önemli eksiklik, çalışmanın yapıldığı ortamın farklı olmasıdır. Kuşkusuz şehirler veya yerleşmeler genel olarak ortak özelliklere sahip olabilirler. Ancak bu durum onların farklı özelliklerinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Farklı özellikler, politik ortamda meydana gelen ani kırılmalar, kültürel farklılıklar, tarih ve başka etkenlerden kaynağını almaktadır. Örnek olarak Türkiye sömürge alanı olmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile bu yönde emperyalist güçlerin etkisi altında kalmış ve zor bir Kurtuluş Savaşı süreci geçirmiştir. Kurtuluş Savaşı, politik görüşte ani kırılmanın yaşanmasına neden olmuş, böylece bugünkü cadde adları ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada konu analitik olarak ele alınmakta, sonuçta Türkiye şehirlerinin şehirselle toponomik sınıflandırılması yapılmaktadır. Sınıflandırma yapılırken gerek ilgili yayınlardan esinlenilmiş gerekse çok az ölçüde de olsa De Bres, Savage ve Yeoh'dan yararlanılmıştır. Örnek olarak her üç yazar tarafından kullanılan tanımsal cadde adları (yer/yön belirten caddeler) bu çalışmada da kullanılmıştır. Hiç kuşkusuz Türkiye çapında bütün şehirleri ele almak ve incelemek kolay değildir. Bu nedenle Türkiye'nin 22 coğrafi bölümünden, il merkezi olan 24 yerleşme (Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Antalya, Balıkesir, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Hakkâri, Hatay, İzmir, Kırklareli, Konya, Manisa, Mardin, Mersin, Muğla, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon, Van ve Zonguldak) örnekleme metodu ile değerlendirilmektedir. Çalışma konusu olan yerleşmeler Çizelge-2'de gösterilmiştir. Bu yerleşmelere ait şehir planları ilgili belediyelerden elde edilmiştir. Bu planlarda yer alan cadde, bulvar ve yol olarak nitelenen ulaşım kanalları dikkate alınmakta ve buna göre bir sınıflandırma yapılmaktadır. Caddeler şehirlere göre örnekleme ile verilmekte, bütün caddelerin dökümü, çalışmanın makale düzeyinde ele alınması nedeniyle yapılmamaktadır.

4. Türkiye caddeleri

Şehirler, doğadan uzak insan yapısı yerleşmelerdir. Şehirselle peyzajın en az değişen elemanı caddelerdir. Onlar "hem bir tasarım ürünü hem de sosyal yaşamın mekânıdır... Herhangi bir [caddenin] kendine özgü nitelikleri [yani adları]...onu oluşturan toplumsal, siyasal, teknik ve sanatsal güçlerin karmaşık bir bileşimi olarak ortaya çıkar" (Çelik vd., 2007).

Geçmişe ait önemli olay ve kişilerin anılması, ulusal tarihin inşasında önemli rol oynar. Çünkü tarih, milli kimliğin bütünleşen bir elemanıdır. Aynı nedenler, devletin oluşumu ve milli duygunun inşası için de önemlidir. Türkiye şehirleri, bu açıdan geriye dönük anılara sahiptir. Yakın zamanlı olan bu anılar, yeni Türkiye'nin ortaya çıkışı ile anlam kazanmaktadır. Modern Türkiye Cumhuriyeti, Çanakkale Savaşları ile 23 Ekim 1923 tarihi arasında geçen süreçte, birbirini takip eden bir dizi olaylar sonucu kurulmuştur. Kısaca Kurtuluş Savaşı olarak nitelenebilecek bu süreçte, bir takım olay ve kişilerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bütün bu olay ve kişilerin cumhuriyete katkısı şehirselle coğrafi görünümde "Cumhuriyet Caddeleri'nin (572 adet, Çizelge 1)" ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu bir bakımdan, devlet yönetim şekli olan cumhuriyetin, resmi ideolojinin veya yeni hâkim politik gücün cadde adlarına yansımından ve meşruluk kazanmasından başka bir şey değildir. "Cumhuriyetle ilgili caddeler" farklı içerikli alt başlıklardan oluşmaktadır. Bunlardan biri cumhuriyet isminin sıfat olarak kullanıldığı "Cumhuriyet Caddeleri'dir (43 adet)". 50. Yıl (Erzurum), 75. Yıl (Trabzon, Manisa ve Hatay), 80.Yıl (Sivas) gibi yıldönümleri de cumhuriyetin sağlam temeller üzerine kurulduğunu ifade eden cadde adlarıdır. Bütünüyle hemen her şehirde yer alan bu caddeler, şehirlerin önemli yerlerinde bulunmakta ve cumhuriyete bağlılığı ifade etmektedir. Cumhuriyetin kuruluşu birtakım kişilerle özdeşleşmiş durumdadır. Nitekim Lewis (2000), "Modern Türkiye'nin Doğuşu" adlı eserinde "Kemalist Türkiye'den" söz etmektedir. Bu açıdan haklı olarak ön plana çıkan kişi, Mustafa Kemal Atatürk'tür. Türkiye şehirlerinde Atatürk, Mustafa Kemal, Gazi, Gazi Mustafa Kemal adları taşıyan çok sayıda cadde ve bulvar bulunmaktadır. Aynı şekilde İsmet İnönü (Muğla, Mersin ve Afyonkarahisar), Kazım Karabekir (Konya ve İzmir), Fevzi Çakmak (Ankara, Zonguldak, Tokat ve Van), Ali Çetinkaya (Afyonkarahisar) adları da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bütün bu caddeleri "Cumhuriyetin Önemli Şahısları (210 adet)" şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Cadde adları, bir çeşit tarihi harita olup, resmi tarih içeriklidirler. Böylece onlar Cumhuriyetin kuruluşunu sağlayan birtakım olayları ifade etme gücüne sahiptirler. Bu açıdan Cumhuriyet tarihini yansıtan cadde adlarına rastlamak mümkündür. Bu caddeler iki başlık halinde ele alınabilir; “Zafer Caddeleri (61 adet) ve Kurtuluş Günü Caddeleri (29 adet). Dumlupınar (Mersin), Sakarya (Erzurum, Tokat ve Şanlıurfa), Arıburnu (Sivas), Anafartalar (Manisa ve İzmir) Zafer Caddeleri’ne örnek teşkil ederler. Kurtuluş Günü Caddeleri istiklal uğruna verilen savaşın nihayete erdiği günleri temsil ederler. 5 Ocak (Adana), 6 Eylül (Balıkesir), 8 Eylül (Manisa), 9 Eylül (İzmir) caddeleri bu bakımdan başlıca örneklerdir. Ancak bu kurtuluşa bazı düzenlemelerin (kongreler gibi) de rolü vardır. Bu düzenlemeler de günlerle anılmaktadır. Bu duruma bağlı olarak 4 Eylül Caddesi’nden (Sivas) söz etmek mümkün olmaktadır.

Çizelge 1. Cadde-Bulvar-Yol sınıflarının kategorileri ve sayıları

Kategori	Sayı
1. Cumhuriyetle İlgili Caddeler	
1.1. Cumhuriyet Caddeleri	43
1.2. Cumhuriyetin Önemli Şahısları	210
1.3. Zafer Caddeleri	61
1.4. Kurtuluş Günü Caddeleri	29
1.5. Kavramsal Cumhuriyet Caddeleri	229
2. Şehitler Caddeleri	161
3. Dostluk- Kardeşlik Caddeleri	197
4. Yer/Yön Belirten Caddeler	
4.1. Nirengi Noktaları	495
4.2. Eski ve Yeni Arazi Kullanımı	131
4.3. Fosil Caddeler	443
5. Sayısal Caddeler (Matematik Adlandırma)	842
6. Önemli Şahıslar	
6.1. Yerel Şahıslar	578
6.2. Ulusal Şahıslar	562
7. Diğer	844
Toplam	4825

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, Türkiye bağımsızlığına kavuşmuştur. Bağımsızlık, Cumhuriyet kavramının çeşitli nitelikleriyle cadde adlarına yansımıştır. Milli Egemenlik (Antalya ve Zonguldak), İstiklâl (Ankara, Sivas, İstanbul, Trabzon, Erzurum) Hürriyet (Trabzon, İstanbul, Kırklareli), Hâkimiyet (Trabzon), Vatan (Zonguldak, Trabzon, Tokat, Şanlıurfa ve Konya) gibi kavramlar bu bağımsızlığı ifade etmektedir. Böylece “Kavramsal Cumhuriyet Caddeleri’nden (229 adet)” söz etmek mümkündür.

Güvenlik şartları ile şehirler arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Güvenlik, ilk şehirlerin ortaya çıkış nedeni olduğu gibi, onun yer seçimini de etkilemektedir. Güvenlik şartlarındaki değişim, göç olayına neden olarak şehirleşme hızını da etkilemektedir. Türkiye’de çeyrek asırlık bir zaman içinde son durumla ilgili olaylar sık bir şekilde yaşanır olmuştur. Eylemler, Türkiye’nin güneydoğusunda Ağustos 1984’te ayrılıkçı terör örgütü mensuplarının, Şemdinli ve Eruh kasabalarındaki kamu binalarına yaptıkları silahlı baskınlarla başlamıştır. Devletin güvenlik güçleri bu eylemlere cevap vermekte gecikmemiştir. Ortaya çıkan çatışma ortamında Türk milleti çok sayıda evladını kaybetmiştir. Bugün Türkiye’nin hemen her şehri şehit olan evlatlarını farklı şekillerde yaşatmaktadır. Bu durumun sonucu olarak, “Şehitler Caddesi (161 adet)” olarak nitelenebilecek caddeler, Türkiye şehirlerinin coğrafi görünümünün önemli bir elemanı olmuş durumdadır. Şehit Asteğmen Orhan Sancar Caddesi (Trabzon), Şehit Birol Koç Caddesi (Balıkesir), Şehit Şükrü Ulaşer Caddesi (Tokat), Şehit Astsubay Yıldırım Çelikoğlu Caddesi (Muğla), Şehit Jandarma Er Mehmet Çalışkan Caddesi (Hatay) bu tip caddelere verilecek başlıca örneklerdir. Burada belirtilmesi gereken bir husus caddelere verilen şehit isimlerinin 1984 öncesinde de varlığıdır. Cumhuriyetin ilanından

sonra Türkiye, aktif olarak yer aldığı savaşlarda hayatını kaybeden şehitlerini de yine cadde isimlerinde yaşatmıştır (Kore Şehitleri Caddesi- İstanbul, Kıbrıs Şehitleri Caddesi- İzmir, Cengiz Topel Caddesi-Balıkesir). Ancak şehit isimlerinin cadde isimlendirmesindeki yaygın kullanımı 1984 yılı sonrasındadır. 1984 sonrası kullanılan “Şehitler Caddeleri” daha çok yerel karakterdedir.

Tarihi kültürel birikim, kent kimliğinin temel belirleyicilerindendir. Türkiye’de kent kimliğinin önemli belirleyicilerinden biri de Dostluk-Kardeşlik Caddeleri (197 adet)’dir. Uzak yerlerin veya kişilerin Türkiye şehirlerinde yakında hissedildiği Dostluk-Kardeşlik Caddeleri Türklerin yerleştiği geniş alanların coğrafyası hakkında bilgi vermekte soy bağlarını ifade etmektedir. Kuşkusuz bu tür caddelerin ortaya çıkışı sadece soyla ilgili değildir. Kültürel (dini) yakınlık da bir başka etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Filibe, Selanik, Tırnova, Drama, Rodop ve Deliorman caddeleri Kırklareli’nde, Buhara ve Taşkent caddeleri Sivas’ta, Kerkük, Kudüs, Bosna Hersek caddeleri Konya’da bulunmaktadır. Ankara bu açıdan önemli bir şehirdir. Bu durum onun ülkenin başkenti olmasıyla ilgilidir. Şehirde gerek ülke (Tunus, Libya, İran, Kuveyt, Kazakistan, Azerbaycan, Bosna Hersek, Arjantin, Cezayir) temelinde gerekse şehir temelinde (Üsküp, Selanik, Taşkent, Aşkabat, Tahran, Paris, Strazburg, Bağdat) cadde adlarına rastlanmaktadır. Yine şehirde yabancı kişi adları (Ghandi, Kennedy, Cinnah, Wilhelm Thomsen, Simon Bolivar, Abay Kunanbay) da cadde adı olarak kullanılmaktadır.

Yer/Yön Belirten Caddeler (626 adet) anısal ve ideolojik olmayan anlama sahiptirler. Bunlar daha çok kendilerine bitişik veya yakında yer alan fiziki özellik, nirengi noktası veya maddi sembollerden esinlenirler. Bunlar daha çok ulaşım ile ilgilidirler (Savage ve Yeoh, 2004). Ülkemizde birçok şehirde istasyon (Van, Zonguldak, Afyonkarahisar) caddesi bulunmaktadır. Terminal, garaj, liman, iskele ve hava alanları da ulaşım ile ilgili bir caddeye ad olabilmektedir (Van-İskele caddesi, Sivas-Terminal Caddesi, Konya-Garaj Caddesi, Trabzon-Hava Limanı Caddesi, Diyarbakır-Hava Limanı Caddesi, Zonguldak-Liman Caddesi gibi). Askeri kökenli olan cadde adları da vardır. Ordu Caddesi (Afyonkarahisar), Paşalar Caddesi (Erzurum) ve Kışla Caddesi (Adana, Diyarbakır ve Kırklareli) bu tür caddelere verilebilecek birkaç örnektir. Onlar üzerinde askeri tesisler (lojman, karargâh gibi) dikkati çeker. Yine şehrin itibarlı alanları çevresinde yer almışlardır. Bu son özellik, daha çok önemli askeri birliklerin konuşlandığı yerleşmelerde söz konusu olmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de il merkezleri olan yerleşmelerin önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Şehirlerde doğal özelliklerle ilgili cadde adları da vardır. Bunlar daha çok şehrin içinden geçen bir caddenin adını alabilmektedir. Kızpınarı Caddesi Balıkesir şehri içinden geçen Kızpınar Deresi ile ilgilidir. Değirmendere ve Dereboyu caddeleri Trabzon şehrinde, Zap Caddesi Hakkâri şehrinde, Bentderesi Caddesi ise Ankara şehrinde bulunmaktadır. Caddeler bir dağın adını da alabilirler. Bu dağın şehir içinde bulunması da şart değildir. Örnek olarak Van şehrinde Süphan Caddesi bulunduğu gibi Erek Dağı Caddesi de bulunmaktadır. Ancak doğal özellikler ile ilgili caddelere pek sık bir şekilde rastlanmamaktadır. Şehirlerin doğadan uzak, insan yapısı yerleşmeler olduğu düşünüldüğünde, bu durum hiç de şaşırtıcı değildir.

Savage ve Yeoh (2004) nirengi noktaları sayılabilecek binaların (örnek olarak kiliseler), caddeler için ad olarak seçilebileceğini ifade etmektedir. Lynch’in (1960) nirengi noktaları için yaptığı tanıma bakılırsa sadece kiliseler (Türkiye için camiler), bu konuda tek örnek sayılmaz. Lynch (1960) çok bilinen eserinde nirengi noktalarını şöyle tanımlamaktadır: “Nirengi noktaları noktasal referans tipidirler. Ancak bu kez gözlemcinin içlerine girmesi söz konusu değildir. Bu özellikleri ile haricidirler. Bunlar bina, işaret, mağaza cephesi, kapı tokmağı veya dağ gibi basit bir şekilde tanımlanmış fiziksel nesnelere” (Lynch, 1960: 48). Bu tanıma bakılırsa, Savage ve Yeoh’un özel sitle olarak tanımladığı hastaneler nirengi noktası sayılabileceği gibi, şehir içindeki bir dağ veya tepe de nirengi noktası olarak alınabilir. Bu konuda Türkiye şehirlerinde sayısız örnekler vardır ve nirengi noktası olarak kabul edilecek binalar da çeşitlilik arz eder. Hastane ve Sağlık caddeleri (Hakkâri), Tıp Fakültesi ve Sanatoryum caddeleri (Ankara), Cezaevi Caddesi (Van), İtfaiye Caddesi (Hakkâri), Okul Caddesi (Denizli), Üniversite Caddesi (Zonguldak), Meteoroloji Caddesi (Van), Hükümet Caddesi

(Tokat) ve Müze Caddesi (Afyonkarahisar) nirengi noktası olarak düşünölebilecek bir binadan adını almaktadır.

Eski veya yeni arazi kullanımı ile ilgili faaliyetler de cadde adı olarak kullanılmaktadır (131 adet). Bunlardan eski olarak nitelenen ekonomik faaliyetler için Türkiye’de çok sayıda örnek olduğu bilinmektedir. Özellikle Osmanlı mirasına sahip, bu mirasın korunduğu şehirlerde bunlara sıkça rastlanır. Cami, bedesten ve imaret Osmanlı şehir planına hâkim unsurlardır. Şehrin asıl merkezini bedesten oluşturmaktadır. Bu merkezden diğer odak noktalarına doğru bir yayılma göze çarpar. Yayılmanın eksenini de bedestenden başlayan ve “Uzun Çarşı” denilen geniş cadde oluşturur. Uzun çarşıya açılan sokaklarda her biri ayrı iş kolunda hizmet sunan esnaf örgütleri yer alır (Ergenç, 1996). Bugün, geçmişte Osmanlı yerleşme sisteminde önemli konumda olan şehirlerde “Uzun Çarşıya” rastlanır. Kavafılar Caddesi (Erzurum), Keçeciler Caddesi (Konya), Kazancılar Caddesi (Sivas), Bakırcılar Caddesi (Denizli), Yayımacılar Caddesi (Balıkesir), Tabakhane Caddesi (Edirne ve Muğla) eski arazi kullanımına verilebilecek birkaç örnektir. Bu çalışmanın konuyu cadde ölçeğinde ele alması, çoğu sokak olan eski kullanım alanlarını gizlemiştir. Ancak mesleki özelleşmeye bağlı, bu özelleşmeden adını alan yeni arazi kullanımını ifade eden cadde sayısı nispeten fazladır. Demirciler (Erzurum), toptancılar (Sivas), küçük sanayi-sanayi (Hatay-Hakkâri), mezbaha (Balıkesir), sanayi çarşısı (Trabzon) ve kuyumcular (Tokat ve Kırklareli) caddeleri bu açıdan başlıca örneklerdir.

Şehirler durağan değil, aksine sürekli bir değişim içindedir. Bu değişim sosyal, ekonomik, kültürel ve mekânsal olarak yaşanabilmektedir. Mekânsal değişim ile şehirler kabına sığmamakta, çeşitli nedenlere bağlı olarak gelişmekte ve yatay yönde büyümektedirler. Bu fiziki büyümeye bağlı olarak, şehir eski çekirdeğine çeşitli yönlerden ulaşan yollar zamanla şehrin bir caddesi olabilmektedir. Bu tür caddeler şehrin içinde eski adıyla kalabileceği gibi yeni bir adla da anılabilmektedirler. De Bres bunları “yakın köy” şeklinde sınıflandırmış olmakla birlikte, bu çalışmada Jones’in (1965) tanımı kullanılmakta, bu tür caddelere “fosil caddeler” (443 adet) adı verilmektedir. Türkiye’de bunların sayısız örnekleri vardır. Bunlara cadde, örnek olarak Edremit Caddesi (Balıkesir) ve Gazlıgöl Caddesi (Afyonkarahisar), adı verildiği gibi, yol ismi de sıkça kullanılmaktadır. Ancak caddeler daha çok şehir içinde kaldığı halde, yollar potansiyel fosil caddeler durumundadır. Bazı şehirlerimizde fosil yolların geçmişi daha eskidir. Geçmişte surlarla çevrili olan bu şehirlerde, fosil yollar surlarda bulunan kapı isimlerini göre adlandırılmaktadır. Örnek olarak Erzurum şehrinde her biri farklı yönlerde bulunan şehirleri ifade eden kapılara bağlı olarak farklı caddeler gelişmiştir. Bunlar Kavak Kapı, Gürcü Kapı, Kars Kapı, İstanbul Kapı ve Erzincan Kapı adlarıyla anılan caddelerdir.

Sayılar da cadde adı olarak kullanılmaktadır. Matematik Adlandırma (842 adet) olarak sınıflandırılacak bu tür caddelere, ülkemizde daha çok büyük şehirlerde, şehrin yeni gelişen alanlarında, rastlanmaktadır. Aynı sayılar şehrin farklı kısımlarındaki mahallelerde kullanılmaktadır (Ankara şehri). Büyük olmayan şehirlerde (Manisa, Denizli ve Hatay), organize sanayi bölgeleri matematik adlandırmanın yapıldığı yerlerdir. Sayıların kullanıldığı bir başka durum ise sıklık belirtmek içindir. Sıklık belirten caddelere bakıldığında Ankara’da Turgut Özal Bulvarı 1 ve 2, Denizli’de Lise Caddesi 1 ve 2, Diyarbakır’da Yeni Hal 1., 2. ve 3. caddeleri, Hatay’da Kuseyri ve 1. Kuseyri caddeleri bu sınıflamaya uygun örneklerdendir.

Cadde ve bulvar adlandırmalarında tespit edilen diğer bir sınıf ise şahıs isimleridir (1140 adet). Tarihte topluma hizmeti bulunmuş, kendi alanlarında ve belirli dönemlerde ün yapmış ulusal ölçekte ünlü olan şahıslar (devlet adamı, sanatçı, sporcu, asker vb.) ile o şehirde yaşamış ve şehre çeşitli yollarla katkısı bulunmuş (hizmet, bağış vb.) yerel ölçekteki şahısların isimleri sıklıkla cadde ve bulvar adlandırmalarında kendine yer bulmuştur. Çalışmada “Diğer Caddeler” ve “Sayısal Caddeler” göz ardı edildiğinde yerel ve ulusal şahısların cadde ve bulvar adlandırmalarında en çok kullanıldığı görölmektedir (Tablo 1). Örneğin Necip Fazıl Kısakürek (Adana, Ankara, Erzurum, Konya ve Şanlıurfa’da) ve Adnan Menderes (Mersin, Zonguldak ve Antalya’da) cadde ve bulvar adlandırmalarında sıkça rastlanan ulusal şahıslardır. Cadde adlandırmalarında adı geçen şehirlerde hizmet etmiş valilerin ve belediye başkanlarının isimleri de yerel şahıslar olarak sıkça

kullanılmaktadır. Bu sınıflama ile ilgili Vali Yusuf Ziya Göksu Bulvarı (Denizli), Vali Kazım Dirik Caddesi (İzmir), Haluk Özsoy Caddesi (Muğla), Ferruh Güven Caddesi (Mersin), Vali Zekai Gümüüşdiş Caddesi (Tokat) gibi birçok örnek bulunmaktadır.

Cadde, bulvar ve yol adlandırmalarında kültürel öğeleri ifade eden adlar, inanç, din ve söylemlerle ilgili adlar, hava durumunu belirten adlar, simgelerle ve eşyalarla ilgili adlar, çevredeki varlıklarla ilgili adlar (bitki örtüsü, çiçek, hayvan), renklerle ilgili adlar ve insan isimlerinden kaynaklanan adlar da sıklıkla kullanılmaktadır. Yukarıda adı geçen adlar çalışmada oluşturulan tipolojide “Diğer Caddeler (844 adet)” başlığı altında verilmiştir.

5. Sonuç

Her şehir cadde ve sokaklarla doludur. Onlar, insanların günlük faaliyetlerini yerine getirdikleri yerlerdir. Bu faaliyetlerin düzenli bir şekilde yerine getirilmesi için adlandırılmaları gerekir. Bu adlandırma sadece pratik bir amaca yönelik değildir. Verilen adlar, şehirsal metinde politik gücün ve ideolojinin izlerini taşırlar. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye şehir caddeleri Demokratik Cumhuriyet rejiminin oluşum sürecinde rol oynayan birtakım olay ve kişilerin sembolik yükleri ile doludur. Şehirsal metnin içeriği sadece rejimle de ilgili değildir. Şehirsal metni oluşturan elemanlar dinamiklerdir. Değişen koşullara farklı biçimde tepki verirler. Güvenlik şartlarındaki değişim, şehrin gelişimi ve yatay yönde fiziki olarak büyümesi, soy bağları, kültürel yakınlık, siyasi nedenler, arazi kullanımı ve nüfusun büyüklüğü (miktarı) farklı tepkilerin ortaya çıkmasına neden olurlar. Bütün bu tepkilere bağlı olarak Türkiye’de şehirsal toponim şekillenmiştir.

Sonuç olarak çalışmada 24 şehirde yer alan 4825 cadde, bulvar yol adı değerlendirilmiş ve 8 başlık altında uygun kategori ve alt kategorilere tasnif edilmiştir. Şahıs isimlerinin cadde adlandırmalarında (yerel ve ulusal şahıslar ile Cumhuriyetin önemli şahısları) önemli olduğu; bununla beraber matematik adlandırmanın da yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. İncelenen şehir planlarında, şehirlerin yeni gelişen bölümlerinde, sanayi ve organize sanayi bölgelerinde sıklıkla matematik adlandırmanın kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yine şehir yerleşmelerinde nirengi noktaları olabilecek binalara ve arazi kullanım şekillerine cadde adlandırmalarında sıklıkla başvurulduğu ortaya çıkarılmıştır. Aynı şekilde Cumhuriyet Caddeleri de adlandırmada önemli bir role sahiptir. Diğer sınıflar kadar yaygın olmasa da şehit caddeleri ve dostluk-kardeşlik caddeleri de adlandırmada önemlidir.

Çalışma sonucu elde edilen tipolojinin mutlak olduğu iddia edilmemektedir. Yerel ölçüde yapılacak çalışmalarda ortaya çıkan farklı durumlara bağlı olarak tipolojinin elemanlarında değişiklik yapılabilecektir. Bu tipoloji aşağıdaki şekilde ortaya konabilir:

- 1- Cumhuriyetle ilgili caddeler
 - 1.1. Cumhuriyet caddeleri
 - 1.2. Cumhuriyetin önemli şahısları ile ilgili caddeler
 - 1.3. Zafer caddeleri
 - 1.4. Kurtuluş günü caddeleri (Cumhuriyet takvimi caddeleri)
 - 1.5. Kavramsal cumhuriyet caddeleri
- 2- Şehitler caddesi
- 3- Dostluk-kardeşlik caddeleri
- 4- Yer/Yön belirten caddeler
 - 4.1. Nirengi noktaları ile ilgili caddeler
 - 4.2. Eski ve yeni arazi kullanım ile ilgili caddeler
 - 4.3. Fosil caddeler
- 5- Sayısal caddeler (Matematik adlandırma ile ilgili caddeler)
- 6- Önemli şahıslar
 - 6.1. Yerel şahıslar
 - 6.2. Ulusal şahıslar
- 7- Diğer

Sınıl*	Adana	Afyonkarahisar	Ankara	Antalya	Bahçeşehir	Denizli	Diyarbakır	Edirne	Erzurum	Hakkâri	Hatay	Izmir	Kırklareli	Konya	Manisa	Mardin	Mersin	Muğla	Sivas	Şanlıurfa	Tokat	Trabzon	Van	Zonguldak	Toplam
1.1.	4	-	3	3	1	2	-	1	5	1	2	2	2	1	4	1	3	1	1	1	1	1	2	1	43
1.2.	10	10	24	15	9	11	2	6	7	2	6	32	3	11	5	1	10	7	13	4	5	7	3	7	210
1.3.	-	3	17	4	2	2	1	-	2	-	2	9	-	1	6	-	3	-	3	1	3	2	-	-	61
1.4.	1	-	8	3	3	1	-	-	3	-	-	3	-	-	2	1	-	-	2	1	-	1	-	-	29
1.5.	13	4	45	8	7	13	4	3	8	3	4	30	8	21	6	3	7	1	5	5	6	10	6	9	229
2.	10	2	31	4	10	20	-	6	11	2	12	13	-	3	-	-	2	9	9	2	3	5	-	7	161
3.	4	4	85	1	1	5	6	-	6	-	2	18	8	20	4	2	2	-	14	1	10	1	1	2	197
4.1.	23	12	74	29	27	26	11	12	32	12	3	26	12	44	16	8	18	3	24	15	8	34	15	11	495
4.2.	5	2	19	6	9	5	5	7	13	4	5	2	1	12	1	-	3	3	14	4	3	7	-	1	131
5.	15	13	52	24	28	22	9	20	24	12	5	39	8	37	8	10	13	15	14	22	10	14	17	12	443
6.	-	2	526	24	31	10	2	13	4	-	16	-	-	15	2	136	-	19	36	-	-	-	6	-	842
6.1.	50	44	19	15	17	16	14	24	23	10	15	64	5	57	24	4	19	16	35	15	34	31	11	16	578
6.2.	24	26	109	38	29	28	11	9	28	-	12	61	4	37	6	-	33	10	26	10	30	13	7	11	562
7.	26	18	205	39	50	26	14	14	22	15	16	63	5	128	11	7	28	3	34	26	21	45	14	14	844
Toplam	185	140	1217	213	224	187	79	115	188	61	100	362	56	372	108	39	277	68	213	143	134	172	81	91	4825

Sınıl*	Adana	Afyonkarahisar	Ankara	Antalya	Bahçeşehir	Denizli	Diyarbakır	Edirne	Erzurum	Hakkâri	Hatay	Izmir	Kırklareli	Konya	Manisa	Mardin	Mersin	Muğla	Sivas	Şanlıurfa	Tokat	Trabzon	Van	Zonguldak	Toplam
1.1.	4	-	3	3	1	2	-	1	5	1	2	2	2	1	4	1	3	1	1	1	1	1	2	1	43
1.2.	10	10	24	15	9	11	2	6	7	2	6	32	3	11	5	1	10	7	13	4	5	7	3	7	210
1.3.	-	3	17	4	2	2	1	-	2	-	2	9	-	1	6	-	3	-	3	1	3	2	-	-	61
1.4.	1	-	8	3	3	1	-	-	3	-	-	3	-	-	2	1	-	-	2	1	-	1	-	-	29
1.5.	13	4	45	8	7	13	4	3	8	3	4	30	8	21	6	3	7	1	5	5	6	10	6	9	229
2.	10	2	31	4	10	20	-	6	11	2	12	13	-	3	-	-	2	9	9	2	3	5	-	7	161
3.	4	4	85	1	1	5	6	-	6	-	2	18	8	20	4	2	2	-	14	1	10	1	1	2	197
4.1.	23	12	74	29	27	26	11	12	32	12	3	26	12	44	16	8	18	3	24	15	8	34	15	11	495
4.2.	5	2	19	6	9	5	5	7	13	4	5	2	1	12	1	-	3	3	14	4	3	7	-	1	131
5.	15	13	52	24	28	22	9	20	24	12	5	39	8	37	8	10	13	15	14	22	10	14	17	12	443
6.	-	2	526	24	31	10	2	13	4	-	16	-	-	15	2	136	-	19	36	-	-	-	6	-	842
6.1.	50	44	19	15	17	16	14	24	23	10	15	64	5	57	24	4	19	16	35	15	34	31	11	16	578
6.2.	24	26	109	38	29	28	11	9	28	-	12	61	4	37	6	-	33	10	26	10	30	13	7	11	562
7.	26	18	205	39	50	26	14	14	22	15	16	63	5	128	11	7	28	3	34	26	21	45	14	14	844
Toplam	185	140	1217	213	224	187	79	115	188	61	100	362	56	372	108	39	277	68	213	143	134	172	81	91	4825

Çizelge 2. Çalışmada ele alınmış şehirlerdeki cadde ve bulvarların kategorilere dağılımı

*1. Cumhuriyetle ilgili Caddeler, 1.1. Cumhuriyet Caddeleri, 1.2. Cumhuriyetin Önemli Şahısları, 1.3. Zafer Caddeleri, 1.4. Kurtuluş Günü Caddeleri, 1.5. Kavramsal Cumhuriyet Caddeleri, 2. Şehitler Caddeleri, 3. Dostluk- Kardeşlik Caddeleri, 4. Yer/Yön Belirten Caddeler, 4.1. Nirengi Noktaları, 4.2. Eski ve Yeni Arazi Kullanımı, 4.3. Fossil Caddeler, 5. Sayısal Caddeler (Matematik Adlandırma), 6. Önemli Şahıslar, 6.1. Yerel şahıslar, 6.2. Ulusal şahıslar, 7. Diğer

Referanslar

- Açıkel, A. (2003) "Artukabad kazası yer adları (1455–1600)", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 181–202.
- Akar, A. (2006), "Renge bağlı yer adlandırmalarında Muğla örneği", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 2006/1, 51–63.
- Alagöz, C. A. (1984) "Türkiye yer adları üzerine bazı düşünceler", *İçinde Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11–13 Eylül 1984 Ankara)* Milli Folklor Araştırmaları Dairesi Yay: 60, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi, 17, 11–23.
- Alderman, D. H. (2000) "New memorial landscapes in the American South", *Professional Geographer*, 52(4), 658–660.
- Alderman, D. H. (2003) "Street names and the scaling of memory: The politics of commemorating Martin Luther King, Jr within the African American Community," *Area*, 35 (2), 163–173.
- Azaryahu, M. (1986) "Street names and political identity: The case of East Berlin", *Journal of Contemporary History*, 21, 581–604.
- Azaryahu, M., Kook, R. (2002) "Mapping the nation: street names and Arab-Palestinian identity: three case studies", *Nations and Nationalism*, 8 (2), 195–213.
- Çelik, Z.; Favro D., Ingersoll R. (Editörler) (2007), *Şehirler ve Sokaklar*, Kitapyayınevi, İstanbul.
- De Bres, K. (1990) "English Village Street Names", *Geographical Review*, 80(1), 56–67.
- Doğru, A.M. (1985) "Yukarı Kür Boylarının Yer Adları Üzerine Bir Araştırma", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Yayın No: 16, İstanbul.
- Duncan, J.S. (1990) "The City as a Text: The Politics of Landscape Interpretation in the Kandy Kingdom", Cambridge University Press, Cambridge.
- Emiroğlu, M. (1984) "Bolu yöresi yer adları", *İçinde Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11–13 Eylül 1984 Ankara)* Milli Folklor Araştırmaları Dairesi Yay: 60, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 17, s. 181–200.
- Ergenç, Ö. (1996) "Osmanlı şehrinde esnaf örgütlerinin fiziki yapıya etkileri", *İçinde İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler II*, 407–413.
- Erinç, S. (1986) "Ekzonimler konusunda bir araştırma: Ege Adalarının Türkçe adları" *İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, 2(3), 21–25.
- Erinç, S. (1989) "Güneydoğu Avrupa'da Türkçe ekzonimler" *İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, (6), 9–13.
- Eröz, M. (1984) "Sosyolojik yönden Türk yer adları", *İçinde Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11–13 Eylül 1984 Ankara)* Milli Folklor Araştırmaları Dairesi Yay: 60, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 17, s. 4353–148.
- Gill, G. (2005) "Changing symbols: The renovation of Moscow place names", *The Russian Review*, (64): 480–503.
- Gönen, S. (2007), "Efsanelere göre insan adlarından kaynaklanan yerleşim yeri adları ve Beyşehir adı", *Selçuk Üniversitesi Fen – Edebiyat Fak. Edebiyat Dergisi*, 17, 257–266.
- Gümüşçü, O. (2002) "XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Oğuz Boy Adlı Yerleşmeler", *Türkler*, C. VI., 358–364.
- Hall, T. (2001) *Urban Geography* (2nd edition), Routledge, London.
- Horsman, S. (2006) "The politics of toponyms in the Pamir mountains", *Area* (38.3), 279–291.
- Jones, E. (1965) *Human Geography*, Chatto&Windus, London.
- Karaboran, H. H. (1984) "Türkiye'de mevkii adları üzerine bir araştırma", *İçinde Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11–13 Eylül 1984 Ankara)*, Milli Folklor Araştırmaları Dairesi Yay: 60, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 17, 97–148.
- Lewis, B. (2000), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Light, D.; Nicolea, I.; Suditu, B. (2002) "Toponymy and the communist city: Street names in Bucharest, 1948–1965", *GeoJournal*, 56, 135–144.
- Lind, I. (1962) "Geography and Place Names", *İçinde Philip L. Wagner, Marvin W. Mikesell (Editör), Readings in Cultural Geography*: 118–128, The University of Chicago Pres., Chicago.
- Lynch, K. (1960), *The Image of the City*, The M.I.T. Pres., London.
- Mumford, L. (1961) *The City in History*, Penguin Book, USA.
- Nas, P.J.M. (1993), "Jakarta, city full of symbols: An essay in symbolic ecology", *Urban Symbolism*, İçinde Peter J. M.Nas (Editör): 13–37, Brill, New York.
- Savage, V. R.; Yeoh B. S. A. (2004) *Toponymics A Study of Singapore Street Names (2 nd edition)*, Eastern University Pres., Singapore.
- Tuan, Y. F. (2005) "Mekân ve Yer: Humanist Perspektif", *20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi*, İçinde Yılmaz Arı (Editör): 119–134, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Tunçel, H. (2000) "Türkiye'de ismi değiştirilen köyler", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 23–34.
- Tümertekin, E.; Özgüç, N. (1998) *Beşeri Coğrafya, İnsan Kültür Mekân*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Uyanık, O. (2006) "Çıldır adı üzerine", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 87–93.
- Yediyıldız, B. (1984), "Türkiye'de yer-adı verme usulleri", *İçinde Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11–13 Eylül 1984 Ankara)*, Milli Folklor Araştırmaları Dairesi Yay: 60, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 17, 25–41.
- Yeoh, B. S.A. (1992) "Street names in colonial Singapore", *Geographical Review*, 82 (3), 313–322.
- Zelinsky, W. (1962) "Generic terms in the place names of the Northeastern United States", *İçinde Philip L. Wagner, Marvin W. Mikesell (Editör), Readings in Cultural Geography*: 129–156, The University of Chicago Pres, Chicago.

